

Jongeren en vrouwen
breken door in lokale
Palestijnse politiek

Directeuren oliegi-gant
staan terecht voor
schenden mensenrechten

Thema Vredesweek 2021:
Inclusief Samenleven

Stel je dat eens voor...

Foto: Sandra Kalsbaek

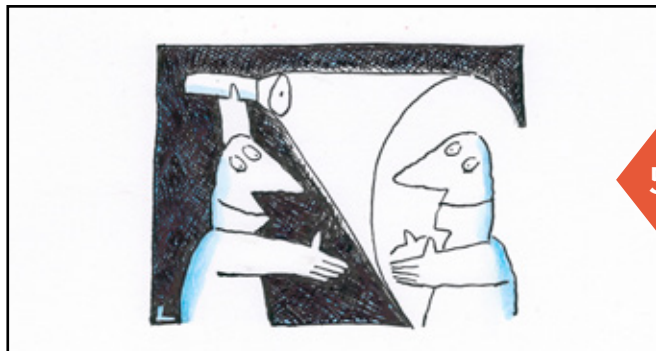
Stel, je vader is Servisch, je moeder Kroatisch en je vrouw is een Bosnische moslim. Welke kant kies je dan, als etniciteit en religie de bepalende factor worden van hoe je wordt gezien door anderen? Je bent bovendien geen hovenier of bakker of accountant, maar luchtmachtpiloot en de oorlog nadert. Een strijd die je tegenover familie en vrienden zal zetten, met de vraag of je wilt doden, als het moment daar is. Welk land kies je als het land waar je zo van houdt, Joegoslavië, uiteenvalt. Puco, de man die voor deze keuzes stond, koos Nederland. Hij vluchtte met zijn gezin en wist: ik wil terug naar mijn voormalige land, niet als strijder maar als vredesman. PAX gaf hem die mogelijkheid. Hij heeft het jaren gedaan, gaat nu met pensioen en blikt in dit magazine terug: 'Ik ben blij dat ik een klein beetje heb kunnen bijdragen aan verbroedering en verzoening.'

Stel, je krijgt een telefoontje, nummer onbekend. De stem aan de andere kant van de lijn vertelt je dat je een paar minuten hebt om je huis te ontvluchten, want het zal gebombardeerd worden. Als je het redt om op tijd buiten te komen, en het is gelukt je man en kinderen mee te nemen, welke kant kies je dan? De kant van Israël, dat net je huis heeft gebombardeerd? De kant van Hamas, dat raketten richting Israëliische burgers schoot en het vuur van Israël uitnodigde? Een gematigder partij die in decennia weinig voor elkaar heeft gekregen? En een land is niet te kiezen. Je komt Gaza namelijk niet uit. En bijna de hele strook grond, niet veel groter dan Vlieland, is volgebouwd. Op Vlieland wonen iets meer dan duizend mensen, in Gaza 1,8 miljoen. Collega Thomas vertelde me dat er nog een paar heuvels zijn, met wat landbouwgrond, daar kun je heen vluchten. En vanaf die plek heb je goed zicht op de rookpluimen boven de wijken, op de raketten die richting Tel Aviv vliegen om daar Israëliische burgers te doden, op de muren die het land omringen, de mijnenvelden die de muren beschermen en je ziet de zee. Waarvan de golven bewaakt worden door dezelfde macht die je tussen de muren houdt en waarvan je het water niet kunt drinken.

Stel... stel je dat eens voor. ♦

Hein Bosman

Reageren? Mail naar achterban@paxvoorvrede.nl

5

Vredesweek 2021

Het thema van de Vredesweek 2021 is inclusief samenleven. Iedereen kent wel het gevoel er even niet bij te horen en te worden uitgesloten. Er is pas sprake van vrede als er recht wordt gedaan aan iedereen.

6

Lundin

In Zuid-Soedan zijn rond de eeuwwisseling duizenden mensen vermoord en tienduizenden mensen van hun land verdreven voor oliewinning. Het Openbaar Ministerie van Zweden maakt zich op om grootaandeelhouder Ian H. Lundin en de voormalige CEO Alex Schneiter aan te klagen voor medeplechtigheid aan oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid. PAX bracht de zaak in 2010 aan het rollen en zet zich nu in voor het recht van slachtoffers op genoegdoening en herstel.

8

Afscheid Puco Danilovic

Puco Danilovic heeft twee levens gehad. Eén in voormalig Joegoslavië en één in Nederland, als projectleider Westelijke Balkan bij PAX. Nu gaat hij met pensioen. 'Ik ben blij dat ik door mijn werk bij PAX een klein beetje heb kunnen bijdragen aan verbroedering en verzoening.'

11

Protesten in Colombia

Demonstranten in Colombia staan op tegen belastingverhogingen, de politie treedt er gewelddadig tegen op. Resultaat: tientallen dode burgers, willekeurige arrestaties en verdwijningen. En ook: nog minder vertrouwen in de conservatieve regering, die het vredesakkoord slecht uitvoert.

12

Jeugd laat zich horen in Palestina

De recente ontwikkelingen in Israël en Palestina schetsen een somber beeld van de toekomst, vooral voor de Palestijnse inwoners. Toch zijn er ook lichtpuntjes: Palestijnse jongeren en vrouwen die hun visie, hun mening en hun stem luider willen laten horen in bestuursorganen.

Colofon

PAX Magazine Nummer 2/Zomer 2021
PAX staat voor vrede. Samen met mensen in conflictgebieden en kritische burgers in Nederland werken wij aan een menswaardige en vreedzame samenleving, overal in de wereld.
PAX Magazine verschijnt elk kwartaal en wordt toegezonden aan donateurs, sympathisanten en andere geïnteresseerden.
Redactie Hein Bosman, Fione Zonneveld.
Aan dit nummer werkten mee Anna Timmerman, Anne Leenen, Hein Bosman, Sandra Kalsbeek, Fione Zonneveld.
Fotografie o.a. Sven Torfinn, Sandra Kalsbeek, Nils Carstensen, PAX
Basisvormgeving Het IJzeren Gordijn, Amsterdam
Vormgeving Van Deventer, 's-Gravenzande
Druk Van Deventer, 's-Gravenzande
ISSN 2352-300X

PAX

St. Jacobsstraat 12
 3511 BS Utrecht
 Postbus 19318
 3501 DH Utrecht
 Tel: 030 - 233 33 46
 achterban@paxvoorvrede.nl
 www.paxvoorvrede.nl
 IBAN: NL03TRIO 0390 5150 00

PAX Magazine is beschikbaar in gesproken vorm voor mensen met een leesbeperking bij de Christelijke Bibliotheek voor blinden en slechtzienden. Wilt u een abonnement op dit tijdschrift in een aangepaste leesvorm of wilt u hierover meer informatie? Dan kunt u contact opnemen met de CBB, tel. nr. 0341-56 54 99, e-mail: info@cbb.nl

Iedereen recht op vrijheid, verspreid vaccins eerlijk

Het is zomer en ik hoop dat iedereen die dat wil de eerste vaccinatie heeft gekregen, dat we weer naar onze favoriete vakantiebestemmingen kunnen, in vrijheid. Na anderhalf jaar is het iedereen zo gegund. Toch schaam ik me voor die gedachte als ik denk aan de mensen met wie PAX werkt. In Afrika, in het Midden-Oosten en Colombia. Zij die nog lang moeten wachten op een prik. Tijdens de pandemie zagen we veel solidariteit in Nederland. Dat was mooi en nodig, maar de internationale solidariteit blijft erbij achter. Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie is slechts 0.3% van alle vaccins naar mensen gegaan in lagelonenlanden. Dus 997 van de 1.000 vaccins gaan naar de rijkere landen. In Congo, Soedan en Irak lijkt een toekomst zonder corona nog ver weg. Dat terwijl de PAX-partners en vredesactivisten die ik spreek vertellen over de impact van corona op hun activiteiten en leven. Over hoe onderdrukkende regimes corona gebruiken om protesten te verbieden en activisten op te pakken. Over de toenemende onderdrukking op straat en geweld in huis. Internationale solidariteit is altijd een kernwaarde geweest voor onze vredesbeweging. PAX zal de nieuwe Nederlandse regering, met uw hulp en namens onze partners, wijzen op haar internationale verantwoordelijkheid. Het moet duurzamer, inclusiever, democratischer en rechtvaardiger. Daarom zegt PAX tegen de nieuwe regering: Kijk bij alles wat Nederland doet naar de impact op de aarde, op vrede en conflict, op vluchtelingen en slachtoffers van geweld. We geven ze tien adviezen, waarvan hier alvast drie.

- Zorg dat vrouwen, jongeren en gemarginaliseerde groepen altijd actief en volwaardig betrokken worden bij vredesonderhandelingen en politieke transities.
- Sta op de bres voor burgers die zich vreedzaam verzetten tegen geweld en dictatuur, en hun nek uitsteken voor vreedzame en rechtvaardige samenlevingen.
- Verplicht bedrijven bij wet om internationaal maatschappelijk verantwoord zaken te doen en mensenrechten en het milieu te respecteren.

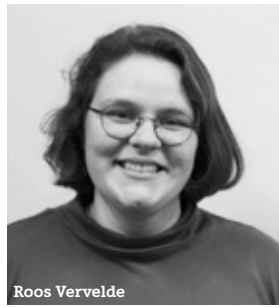
De andere adviezen staan op onze website. Ik wens je een goede zomer toe, waarin we kunnen inhalen wat stil heeft gelegen. En waarin het gevoel van vrijheid dat wij weer hebben ons doet inzien dat mensen in andere landen daar net zoveel recht op hebben. ♦

Anna Timmerman, algemeen directeur PAX

Extra poster Vredesweek

Ieder jaar maakt Len Munnik een tekening voor de Vredesweek. Een mooie traditie die ook dit jaar weer een krachtige poster heeft opgeleverd. Aanvullend daarop is er dit jaar een extra poster te bestellen in de webshop op www.vredesweek.nl. Rond het thema van dit jaar, Inclusief Samenleven, organiseerde PAX een cartoonwedstrijd. Die is gewonnen door Roos Vervelde. Roos (1998) is illustrator bij Red Pers.

Ze studeert Bèta-Gamma aan de UvA in de richting Kunstmatige Intelligentie, maar heeft ook veel interesse in beeldende kunst. Op Instagram is zij te vinden als @roos_ richtingloos. De cartoon die ze heeft getekend is geïnspireerd door de spoken-word 'The Hill We Climb' van Amanda Gorman tijdens de inauguratie van Joe Biden en Kamala Harris. Roos ziet het thema van de Vredesweek als een hoopvolle reis naar

Roos Vervelde

inclusie en vrede: "Een reis die we samen maken." Zoals Gorman sprak: "There's always light. If only we are brave enough to see it. If only we are brave enough to be it."

PAX in de media

Thomas van Gool sprak namens PAX op Al Jazeera over de censuur die Palestijnen ondervinden op de sociale media platforms. Op NPO jongerenzender FunX werd hij geïnterviewd over de strijd in Israël en Palestina.

Over de geweldsescalatie daar schreef algemeen directeur **Anna Timmerman** in de Volkskrant: 'Een strijd die voor iedereen dramatisch is, zeker ook voor de Palestijnse vredesbeweging'.

PAX'er **Cor Oudes** werd geciteerd in Trouw over de actie Groen Pensioen waarin zorgpersoneel vraagt om een pensioen dat niet in wapens, tabak en fossiel wordt geïnvesteerd. PAX sluit zich hierbij aan.

Collega **Wim Zwijnenburg** was als gebruikelijk meermaals in de publiciteit met zijn research. Onder andere in The Independent over de brandende gaswolken uit de olie-installaties in Irak die niet alleen de planeet doden, maar ook de Iraaken.

Tien jaar geleden begon de revolutie in **Syrië**. TIME Magazine interviewde Zwijnenburg over de milieugevolgen van de oorlog die er op volgde. Trouw publiceerde dan weer een opiniëartikel van hem: 'Met militaire robot wordt oorlog echt net veiliger'.

PAX-boek 'On Civilian Harm'

Het PAX-programma Protection of Civilians heeft het boek 'On Civilian Harm' gelanceerd met daarin de aangrijpende verhalen over de negatieve impact die gewelddadige conflicten en internationale interventies kunnen hebben op burgers. Want ook in de hedendaagse conflicten worden burgers nog steeds in grote aantallen getroffen. We horen over de doden en gewonden... maar daarnaast zijn er mensen die hun dierbaren, huis of inkomstenbron verliezen. Velen lopen langdurig psychologisch trauma op.

Burgers moeten hiertegen beschermd worden. Het boek is uitgereikt aan demissionair minister Ank Bijleveld van Defensie, daarna volgde midden juni de publieke lancering. Kijk voor meer info op www.protectionofcivilians.org. De lancering is terug te zien op [YouTube.com/paxvoorvrede](https://www.youtube.com/paxvoorvrede).

Thema Vredesweek 2021: Inclusief samenleven

Iedereen kent wel het gevoel er even niet bij te horen en te worden uitgesloten. Sommigen ervaren dat ze stelselmatig niet gehoord worden en dat ze geen onderdeel uitmaken van een groter geheel. Deze uitsluiting ligt diep verankerd in onze maatschappij. Er is pas sprake van vrede als er recht wordt gedaan aan iedereen. Voor 2021 kiest PAX 'inclusief samenleven' als thema van de Vredesweek.

Amanda Gorman, die indrukwekkend sprak op de inauguratie van Amerikaans president Joe Biden, dicht vanuit het perspectief van een zwarte jonge vrouw, waarin velen zich herkennen. *Where can we find light in this never-ending shade?*

'Uitsluiting zet samenleving onder druk'

Deze oneindige schaduwen vallen ook over gezinnen die al jaren in armoedige vluchtelingenkampen zitten. Donker is het voor mensen die keer op keer worden afgewezen voor een baan vanwege hun afkomst. Kinderen zijn op school nog steeds de dupe van hardnekkige sociale en klassenverschillen. Het PAX-programma 'Het verhaal van mijn vlucht' zag vluchtelingen groeien in hun professionele vaardigheden en zelfs de Nederlandse nationaliteit krijgen, maar ze blijven 'de vluchteling', hoe graag ze dat etiket ook achter zich zouden willen laten. In

de steden neemt het aantal mensen toe dat van de voedselbank gebruik moet maken. Ook hier zitten mensen die zich niet gehoord voelen en een gebrek aan perspectief ervaren. Al deze vormen van uitsluiting zetten de samenleving onder druk.

Wat doe jij in Vredesnaam?

De vraag is niet meer óf er uitsluiting in onze samenleving is, maar of we het herkennen hoe mensen worden buitengesloten en hoe we hierbij zelf betrokken zijn. Met elkaar kunnen we aanklaarten waar exclusie plaatsvindt en hoe mensen systematisch worden buitengesloten. Samen met jou wil PAX zich inzetten voor vrijheid, waarheid en recht, zodat alle mensen in liefde kunnen samenleven. Als we elkaar opzoeken, elkaar weten te vinden, elkaar het woord geven, naar elkaar luisteren en samenwerken, ligt er een kleurrijke toekomst voor ons. ♦

Gratis materialen op vredesweek.nl

Wil je met het thema aan de slag? Ga dan naar www.vredesweek.nl. Daar staan, naast de verdiepingstekst, ook suggesties voor activiteiten in de activiteitenbank en voor kinderen is er onderwijsmateriaal. Ook de webshop op vredesweek.nl is weer open. Bestel daar posters en folders, de PAX Vieren en de Vredeskrant. De materialen zijn gratis, je betaalt alleen de verzendkosten.

Lundin Energy schuldig aan oorlogsmisdaden in Zuid Soedan?

PAX komt op **voor** **de slachtoffers**

In Zuid-Soedan zijn rond de eeuwwisseling duizenden mensen omgekomen en tienduizenden mensen met geweld van hun land verdreven voor oliewinning, onder anderen door het Zweedse bedrijf Lundin Energy. Het Openbaar Ministerie van Zweden maakt zich op om grootaandeelhouder Ian H. Lundin en de voormalige CEO Alex Schneider aan te klagen voor medeplichtigheid aan oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid. Het zou voor het eerst zijn sinds de processen van Neurenberg na de Tweede Wereldoorlog dat een beursgenoteerde onderneming zich voor een rechter voor oorlogsmisdaden moet verdedigen. PAX bracht de zaak in 2010 aan het rollen en zet zich nu in voor het recht van slachtoffers op genoegdoening en herstel.

Door: Anne Leenen

Cijfers

- **12.000** mensen vermoord of gestorven door honger, uitputting en conflict gerelateerde ziektes.
- **160.000** mensen gedwongen ontheemd, vaak meerdere keren
- **20.000** mensen permanent ontheemd, met hun dorpen platgebrand en hun vee gestolen vluchtten zij naar steden zonder in staat te zijn terug te keren.
- **40.000** woningen en stallen vernietigd
- **500.000** stuks vee verloren
- **Enorme hoeveelheden** geiten, voedselvoorraden, persoonlijke bezittingen, en landbouwwerktuigen zijn geplunderd, en gemeenschappelijk bezit zoals kerken, scholen, merken en klinieken verwoest
- **Immens verlies** aan welvaart en inkomen vanwege herhaaldelijke onderbrekingen van landbouwcycli
- **Onmetelijk menselijke verliezen**, maar ook verlies aan mogelijkheden, onderwijs, economische kansen, enzovoort

Foto credit: Sven Torfinn

Burgeroorlog

Tussen 1983 en 2005 werd Soedan verscheurd door een burgeroorlog tussen de regering en verschillende strijdende groepen, voornamelijk in het zuiden van het land. Tijdens deze oorlog, in 1997, ondertekenden de leden van een olieconsortium onder leiding van de Zweedse oliemaatschappij Lundin, een contract met de Soedanese regering voor de exploratie en productie van olie op de breuklijn van het Soedanese oorlogsgebied.

Het consortium wilde naar olie gaan boren in blok 5A, een gebied dat op dat moment niet volledig onder controle van de regering stond. Het vooruitzicht van olieproductie gaf het tot dan toe relatief rustige gebied plotseling een strategische betekenis. Al gauw brak er een wrede oorlog uit tussen de regering en gewapende groepen, om de controle over de olievelden in blok 5A. In het gebied werden gruwelijke misdaden gepleegd tegen de burgerbevolking: naar schatting 160.000 mensen werden gedwongen te vertrekken uit hun dorpen en huizen. Hun levensonderhoud werd gestolen of vernietigd. Minstens 12.000 mensen stierven. Jonge mannen werden gedwongen gerekruteerd door de strijdende partijen en jonge vrouwen werden verkracht en tot slaaf gemaakt.

Getuigenverklaring: "Veel kleine kinderen verdronken in de rivier toen ze probeerden te ontsnappen aan de ruiters... De ruiters achtervolgden de mensen naar de rivier en schoten op hen terwijl ze worstelden omdat ze overbelast waren met het dragen van jonge kinderen en ouderen.... Er waren twee jonge vrouwen, Nyaluak Riek en Nyanhialdiu, die hoogzwanger waren, de ruiters schoten hen neer toen ze vluchtten." Rhoda Nyareak Chany, uit Wangrial bij Nhialdiu, die tien van haar familieleden verloor tijdens aanvallen op haar dorp in 2001.

Lundin heeft altijd beweerd niets te hebben gemerkt van de gruweldaden die vijf jaar lang in haar omgeving werden gepleegd. Het zegt dat het heeft bijgedragen aan vrede en welvaart en dat het de mensenrechten respecteert, maar weigert daar een onafhankelijk onderzoek naar in te stellen en negeert de slachtoffers van mensenrechtenschendingen. Zijn agressieve juridische verdediging heeft er mede toe geleid dat het strafrechtelijke onderzoek elf jaar heeft geduurd.

Unpaid Debt

Op verzoek van burgerorganisaties in Soedan werd in 2001 de *European Coalition on Oil in Sudan* (ECOS) opgericht. ECOS vertegenwoordigde meer dan 50 Europese organisaties en werd door PAX gecoördineerd.

Dat de bedrijfstop van Lundin wel degelijk op de hoogte moet zijn geweest van de gruweldaden die om haar heen werden gepleegd, werd aangetoond in het rapport *Unpaid Debt* dat PAX in 2010 voor ECOS schreef. Om de haverklap moest het bedrijf 't werk stilleggen vanwege het vele geweld. Bij het aanleggen van een nieuwe weg naar de boortoren, legde de regering een veiligheidskorridor aan waarbinnen dorpen werden ontvolkt door bombardementen en verrassingsaanvallen van ongeregelde milities. Onder leiding van het Soedanese leger werden dorpen platgebrand, vee geroofd, vrouwen

PAX zet zich dagelijks in voor het recht op herstel en schadeloosstelling

verkracht, kinderen gedood, mannen verminkt, en moesten duizenden naar de moerassen vluchten, waar velen omkwamen. Ondertussen bestond de eigen veiligheidsdienst van Lundin uit officieren van het Soedanese leger, die nauw samenwerkten met de daders van oorlogsmisdaden.

Volgens het OM wist Lundin van de oorlogsmisdaden. Hulporganisaties en de VN rapporteerden er veel over. Milities die Lundin beschermden pleegden zeer ernstige misdaden. Door er niets effectiefs aan te doen en door te werken, nam het moedwillig het risico om bij te dragen aan oorlogsmisdaden. Tot 2003, toen het zijn belang met een winst van \$100 miljoen verkocht, is het bedrijf onder leiding van Ian Lundin en Alex Schneiter blijven samenwerken met oorlogsmisdadigers.

Herstel en schadeloosstelling

Na het verschijnen van *Unpaid Debt* opende het Zweedse O.M. een onderzoek naar de rol van Lundin, dat nu eindelijk is afgerond. De aanklacht wordt nu ieder moment verwacht. Rechtspersonen kunnen niet voor oorlogsmisdaden worden aangeklaagd, en daarom zal het Zweedse OM de rechter vragen om de gehele operatie van Lundin in Soedan als een misdadige onderneming te beschouwen en de winst (met rente nu €300 miljoen) te ontnemen. Het wordt de grootste strafrechtszaak uit de Zweedse geschiedenis. De eerste zittingen worden begin volgend jaar verwacht en PAX zal daarbij aanwezig zijn en erover berichten.

Helaas betekent een rechtszaak niet dat de tienduizenden slachtoffers van de olie-oorlog genoegdoening krijgen. Daar kan de rechter het bedrijf niet toe veroordelen. Dat zullen aandeelhouders en de publieke opinie moeten doen. PAX zet zich daar samen met de slachtoffers voor in. Alle slachtoffers van mensenrechtenschendingen hebben recht op genoegdoening en herstel om hun leven en dat van hun kinderen weer op te kunnen bouwen. Dit kan ook een basis bieden voor verzoening tussen verschillende groepen in het zwaar getraumatiseerde gebied.

Kijk op www.unpaiddebt.org voor actuele informatie over de rechtszaak. ♦

Puco Danilovic

Van **militair** naar **vredesman**

Als hij terugkijkt heeft Puco Danilovic twee levens gehad. Eén in voormalig Joegoslavië en één in Nederland, als projectleider Westelijke Balkan bij PAX. Nu, na ruim 20 jaar, gaat hij met pensioen. "Ik ben blij dat ik door mijn werk bij PAX een klein beetje heb kunnen bijdragen aan verbroedering en verzoening, na die vreselijke oorlog."

Door Anne Leenen

"In 1994 kwam ik naar Nederland als oorlogsvluchteling met mijn gezin, mijn vrouw en mijn zontjes van 12 en 5. Ik zeg altijd, mijn komst naar Nederland was de start van mijn tweede leven. Toen de oorlog startte waren er in Kroatië en Slovenië vooral schermutselingen. Ik was luchtmachtofficier in het Joegoslavische leger en ik wilde meteen weg voordat het erger werd, maar ik moest eerst een goede strategie bedenken. Het was geen optie om als deserteur te vertrekken, want dan zou ik niet kunnen vluchten omdat ik gezocht zou worden. Maar we konden in ieder geval niet blijven. Mijn vader was Servisch, mijn moeder Kroaat, mijn vrouw Bosniak (Bosnische moslim, red). Ik moest een kant kiezen, maar dat was voor mij onmogelijk."

"Als een van de weinigen had ik een geldig paspoort. Gelukkig kon ik ook op gesprek bij de luchtmachtcommandant in Belgrado. Hij snapte dat ik weg wilde en bood me een baan in Belgrado aan, hij zag zelfs perspectief om mij generaal te maken. Maar hij kon mij niet overhalen. Toen heeft hij een order gegeven om mijn officiële ontslag te regelen. Het was in vijf minuten klaar en daarmee was de weg open om te gaan. Mijn hemel, alle emoties die ik toen voelde... maar die moest ik natuurlijk verbergen. Van binnen schreeuwde ik het uit, we konden weg."

“Een van de mooiste herinneringen aan de eerste tijd in Nederland is het WK in de zomer van '94. Nederland speelde mee en heel Haarlem hing vol met oranje vlaggetjes en alle cafés en restaurants zaten propvol. Ik ging naar een café, maar ik had geen rooie cent, we hadden 35 gulden per week voor het hele gezin. Nederland speelde en iedereen was vrolijk. Er werd gescoord en ik zag iemand aan een bel boven de bar trekken, hij was zo blij dat hij een 'rondje voor de zaak' gaf, een voor mij totaal onbekend fenomeen. Er werd vaker gescoord en aan de bel getrokken, en telkens kreeg ik ook een biertje. Ik kende nog maar een paar woordjes Nederlands, ik kon net 'bedankt' zeggen. Toen ik terug kwam bij het AZC stond mijn vrouw perplex dat ik een beetje aangeschoten binnenkwam. Maar het was fantastisch, ik kreeg daar een heel warm gevoel voor Oranje en voor Nederland.”

Medewerker Oost-Kroatië

“Op mijn 40ste verjaardag kwamen wij aan in Leiden. Eerst woonden we op een kamer met z'n vieren en daarna zelfs met mijn schoonmoeder erbij met z'n vijven. Na 1,5 jaar kregen we een huisje. Ik ben trots op die bijzondere en vormende tijd. Nadat ik verschillende cursussen had afgerond en de taal had geleerd, wilde ik heel graag een baan waarin ik kon werken tussen Nederland en ex-Joegoslavië. Ik zag een vacature in de Volkskrant dat IKV op zoek was naar een medewerker Oost-Kroatië. Ik heb een brief gestuurd en tot mijn verbazing kreeg ik een uitnodiging. Ik ging naar Den Haag, het was mooi weer en in de commissie zaten Dion van den Berg (huidig programmaleider Europa team, red.) en toenmalig directeur Wilco de Jonge. Dion droeg een korte broek en rookte een Cubaanse sigaar, hij wilde voor mij een sfeer creëren waarin ik me een beetje thuis zou voelen. Dat lukte. Wilco kreeg een belletje en een dringend verzoek om ergens heen te gaan. Hij vertrok met de woorden: 'Dion, regel het maar'. Toen ik die middag thuiskwam belde Dion al om te zeggen: 'Jij hebt een baan!'. De tranen schieten me nog steeds in de ogen, ik was zo blij. Mijn vrouw ook. Ik kreeg een prachtige baan.”

Joegoslavië bestaat niet meer

“Ik werd projectmedewerker van een project in Oost-Kroatië en was al snel betrokken bij Srebrenica en projecten in Bosnië. Na een paar jaar werd ik ook projectleider met werk in heel ex-Joegoslavië, in Kroatië, in Servië, in Bosnië en Srebrenica. Kijk, mijn leven in Joegoslavië bestaat niet meer.

Joegoslavië bestaat niet meer. Daarom is het voor mij makkelijker geweest om die switch te maken. 95% van de mensen heeft gekozen voor een van de nieuwe landen, dus voor Kroatië, Bosnië,

Servië... Maar ik niet, die landen zijn niks in vergelijking met Joegoslavië. Ik hield mateloos van het héle land.”

“Toen we net in Leiden zaten, overleed mijn vader, maar ik mocht niet reizen. Ik kon niet naar zijn begrafenis en dat was heel

moeilijk. Ik ben in het bos gaan lopen en heb me verzoend met het idee dat ik een prijs moest betalen voor een goed leven voor mijn kinderen hier. En daarmee had ik het verwerkt.”

“Mijn eerste terugkeer was in 2000, we gingen met IKV naar Kroatië om negen gemeenten daar te matchen met

Nederlandse gemeenten. Kroatië vocht tijdens de oorlog met het ex-Joegoslavische leger dus ik was bang dat ik misschien nog op een lijst zou staan. Ik was bij aankomst heel gespannen. Buiten het vliegveld stond een bus voor ons klaar waar toevallig een Kroatische generaal waarmee ik ooit had samengewerkt langsliep met zijn bodyguards. Toen ik hem begroette vroeg hij me waar ik tegenwoordig verbleef. Hij vond het slim dat ik in Nederland was. Door het fijne gesprek voelde ik me vrij om daar rond te lopen. Dat was het begin, daarna ben ik zeker 100 keer terug geweest. Voor onze partners was, en is, het heel belangrijk dat we daar komen. Zo zal ik nooit vergeten dat Hasan Nuhanovic, de voormalige tolk van Dutchbat in Srebrenica met wie wij sinds 1995 samenwerkten, zei: 'Dankzij PAX heb ik mijn vertrouwen in de mensheid weer kunnen hervinden. Het was zo belangrijk om te zien dat er ook goede mensen in Nederland zijn, die echt naar ons luisteren.’”

Srebrenica

“Ik ben dan ook heel trots op het werk dat we gedaan hebben in Srebrenica. We werkten nauw samen met mensen die zwaar getroffen waren door de oorlog. Wij gaven ze de erkenning van

Foto: PAX

Puco met de Moeders van Srebrenica.

'Van binnen schreeuwde ik het uit, we konden weg'

hun ervaringen die ze zo hard nodig hadden, en luisterden naar hun verhalen. We konden ze steunen tijdens rechtszaken en gaven ze de broodnodige toegang tot de Nederlandse politiek. En we hebben meegeholpen bij de ontwikkeling van het Potocari Memorial Centrum, dat inmiddels de heiligste plek is voor alle nabestaanden en overlevenden van Srebrenica. Er zijn daar nu nauwelijks nog organisaties actief, maar wij zijn er nog steeds.”

Zorgen om de toekomst

“Helaas gaat het steeds slechter in de regio. In de jaren tachtig werd PAX actief in Joegoslavië omdat vredes- en mensenrechtenactivisten om hulp vroegen. Nu is die roep om steun en vooral om politieke actie er weer. Want de nationalisten worden weer sterker en de EU verliest haar grip op de regio. Landen zijn bezig met wat ze zelf ‘grenscorrecties’ noemen, maar deze correcties kunnen makkelijk leiden tot geweld en mogelijk zelfs weer tot oorlog. Ik vrees dat de regio een zeer verdeelde toekomst tegemoet gaat. Politici spelen nog steeds in op spanningen tussen verschillende etnische groepen, en landen zijn niet in staat om kritisch naar hun eigen verleden te kijken. Ik hoop dat PAX ook in de toekomst de vraag om hulp van vredes- en mensenactivisten uit de

regio blijft beantwoorden. Want de mensen die knokken tegen de populistische etnische politiek, en vóór democratie, hebben onze hulp hard nodig.”

Van militair naar vredesman

“Ik vind het moeilijk dat ik afscheid moet nemen van alle geweldige collega’s waar ik jarenlang zo fijn mee heb samengewerkt. Maar het pensioen is niet het einde van de weg, ik sla slechts een andere richting in en word allround freelance consultant. Ik zal de rest van dit jaar Dion helpen met het Potocari Memorial Centrum. Maar dan ga ik vooral genieten van mijn allerliefste zontjes en magnifieke kleinzontjes, samen met mijn liefdevolle en zorgzame vrouw. Ik ben blij dat ik door mijn werk bij PAX een klein beetje heb kunnen bijdragen aan verbroedering en verzoening, na die vreselijke oorlog. Terugkijkend op de afgelopen periode bij PAX en het feit dat het nu over is, wil ik Martin Schröder (oprichter Martinair) citeren, de luchtvaartpionier en ex-luchtmachtpiloot: ‘Ik heb een machtig fijn leven gehad’. Of eigenlijk twee machtig fijne levens, met daarin de wonderlijke transformatie van militair naar vredesman.” ♦

‘De mensen die knokken tegen populistische etnische politiek, en vóór democratie, hebben onze hulp hard nodig’

Foto: PAX

Samen met Puco bezocht een delegatie van PAX in november 2017 het Potočari Memorial Centrum.

Laat drugshandel niet het vacuüm in Colombia vullen

Grotendeels vreedzame demonstranten in Colombia stonden op tegen belastingverhogingen voor de toch al minderbedeelden, de politie trad er gewelddadig tegen op. Het protest werd harder, de reactie van de politie ook. Resultaat: tientallen dode burgers, willekeurige arrestaties en verdwijningen. En ook: nog minder vertrouwen in de conservatieve regering, die het vredesakkoord slecht uitvoert.

Door: Hein Bosman

De controversiële belastinghervormingen waren voor duizenden Colombianen de druppel die de emmer vol wanbeleid deed overlopen. Om het begrotingstekort terug te dringen, wilde president Duque basisbehoeften als brood, eieren en rijst duurder maken. Maar door de coronapandemie is de al bestaande, grote ongelijkheid en armoede in Colombia alleen maar gegroeid. Na vijf dagen demonstraties trok Duque het voorstel in. Door het excessieve politiegeweld (op moment van schrijven 42 doden en 168 verdwijningen) is het protest omgeslagen in massale demonstraties tegen de overheid. De frustraties zijn groot over de onzekere sociaaleconomische situatie, de verslechterende veiligheidssituatie en het hoge aantal bedreigingen en vermoorden van sociale leiders, activisten en ex-strijders.

Aan lot overgelaten

Dat komt mede doordat het Vredesakkoord uit 2016 slecht wordt uitgevoerd. Wijdverbreid geweld en gebrek aan veiligheidsgaranties zijn één van de grote frustraties, net als wanbestuur en corruptie. "Mensen die opkomen voor de rechten van hun gemeenschap zijn hun leven niet zeker", zegt Joris van de Sandt, leider van het Colombiaprogramma van PAX. "Er is een vacuüm ontstaan in de geïsoleerde gebieden waar vroeger de FARC het voor het zeggen had. Die zijn door de overheid aan haar lot heeft overgelaten, het is onduidelijk wie de macht heeft. En vooral rond het verbouwen van drugs levert dit veel geweld op, zeker in het zuidwesten van het land waar aan de

lopende band liquidaties zijn. De gebieden zijn door de overheid militair maar ook sociaaleconomisch verwaarloosd. Oude en nieuwe illegale gewapende groepen verrijken zich er met drugshandel. Veel kansloze, vaak inheemse jongeren zijn drugsgewassen gaan verbouwen, al dan niet onder druk. Lokale autoriteiten die zich hiertegen verzetten, worden doelwit van geweld. De ongewapende inheemse burgerwacht neemt het op tegen mannen met automatische wapens. Die strijd win je niet, niet lang in ieder geval. Ik heb die leiders de afgelopen jaren vaak gesproken. Ook al voor de ondertekening van het vredesakkoord, tijdens de gewelddadigste jaren van het conflict. En zij zeggen nu: 'Dit is de grootste uitdaging voor vrede in inheemse gebieden ooit, zelfs groter dan de burgeroorlog van 50 jaar.'

Nederland moet optreden

Wat kan de internationale gemeenschap doen, wat kan Nederland doen? Nederland is een belangrijke handelspartner en, via Aruba, buurland van Colombia. Ons land heeft het vredesproces gesteund en opgeroepen tot een complete uitvoering van het akkoord. Maar dat gebeurt niet. Zo blijft het bij woorden. "De Nederlandse regering en de EU moeten grotere druk uitoefenen, en eisen dat er een dialoog komt met alle sociale sectoren om de spanning in het land te verminderen. Nu speelt Duque mooi weer, maar werkt intussen de instituten tegen die voor vrede moeten zorgen. En de lijst met bedreigingen en liquidaties liegt niet." ♦

'Ik discussieer, geef mijn vragen zonder angst of t

Politieke trainingen voor Palestijnse jongeren

De recente ontwikkelingen in Israël en Palestina schetsen een somber beeld van de toekomst, vooral voor de Palestijnse inwoners. Toch zijn er ook lichtpuntjes: Palestijnse jongeren en vrouwen die visie, mening en hun stem luider laten horen in de traditionele, vaak door mannen gedomineerde bestuursorganen. Zij willen bijdragen aan versterking en verbetering van hun rechten en leefomstandigheden en daarmee aan de vrede en veiligheid van alle Palestijnen. PAX steunt deze groepen met trainingen. Tala Qudsi is een van de jonge Palestijnen die nu politiek actief is en zich kandidaat wil stellen voor het bestuur in haar stad.

Door: Fione Zonneveld

Tala Qudsi (rechts) en Nadeem Nijem met verkiezingsposters.

Ik wil deelnemen aan het bestuur van mijn stad, omdat ik wil weten welke projecten momenteel worden opgezet en waarover geen informatie wordt gedeeld met de burgers," vertelt Tala Qudsi via de telefoon. Ze is 24 jaar en woont in Tulkarm, een Palestijnse stad

'Ik wil deelnemen aan het bestuur van mijn stad'

op de Westelijke Jordaanoever. De stad valt onder de Palestijnse Autoriteit en telt ruim 50.000 inwoners. In het nabijgelegen vluchtelingenkamp wonen ruim 10.000 mensen. Tala heeft een studie Management en Accountancy afgerond en woont bij haar ouders. Ze maakt sinds 2019 deel uit van jongerengroep van het Palestinian Center for Peace and Democracy (PCPD) en is betrokken bij het Feministische Jeugd Forum. PAX geeft PCPD financiële steun, verzorgt trainingen en brengt de jongeren in contact met politiek

actieve jongeren uit andere landen om van elkaar te kunnen leren en elkaar te motiveren.

"Door mijn deelname in het integriteitsproject van de PCPD, waarbij wij als jongeren inzicht proberen te krijgen in projecten van onze gemeenteraad en de raad zo nodig ter verantwoording kunnen roepen, mocht ik een aantal projecten monitoren. Maar het lokale bestuur van Tulkarm verstrekte geen informatie over de projecten. Dat maakte mij extra nieuwsgierig en

mening en stel wijfel'

gedreven om meer te weten te komen. Daarom wil ik nu deel uitmaken van het bestuur, zodat ik de documenten zelf kan inzien,” zegt Tala.

Wat Tala betreft, is haar deelname aan het PCPD-project in Tulkarm de eerste belangrijke stap in het verwezenlijken van haar politieke ambities, in een systeem waarin minimumleeftijdsgrenzen gelden voor verschillende verkiezingen en politieke

'Jonge vrouwen aansporen mee te doen'

parlement. Nu ben ik 24 en ik kijk er naar uit om 25 te worden, zodat ik kan deelnemen aan de lokale bestuursverkiezingen, die in november gepland staan. Daarna zou ik graag deelnemen aan de parlementsverkiezingen, maar daarvoor moet ik 28 jaar zijn.”

posities. Tala: “Dit is de toegang om volgende politieke posities te bereiken, zoals in de toekomst de Palestijnse Wetgevende Raad, het

Wat is Area C?

In het Oslo Akkoord II (1995) werd het grondgebied van de Westelijke Jordaanoever verdeeld in drie zones: Area A, Area B en Area C. De bezetting door Israël duurde voort en de drie gebieden kregen elk een andere status, gebaseerd op de mate van zelfbestuur door de Palestijnse Autoriteit. Area C wordt bestuurd door Israël. Palestijnen hebben zeer beperkte bestuurlijke bevoegdheden.

Area C beslaat ruim 60% van de Westelijke Jordaanoever, vooral landelijk gebied. Voor Israël is het gebied van belang voor waterwinning: 50% van het Israëlische water komt hier vandaan. De Palestijnen mogen 30% van het land bewonen, verspreid over het hele gebied. Hun gemeenschappen staan voortdurend onder druk door het Israëlische nederzettingenbeleid, dat hun rechten en ontwikkelingsmogelijkheden aan banden legt. Huizen worden gesloopt, toegang tot water en elektriciteit is beperkt, toegang tot scholing en medische zorg wordt belemmerd, wegen worden geblokkeerd en nieuwbouw wordt niet of nauwelijks toegestaan door de Israëlische autoriteiten. Er staan meer dan 3.000 nieuwe, volgens het internationaal recht illegale, Israëlische nederzettingenunits in Palestijns gebied gepland.

Het monitoren en beschermen van mensenrechten in Area C wordt bemoeilijkt door de Israëlische autoriteiten. Mensenrechtenactivisten, journalisten, vrijwilligers en medische hulpverleners worden belemmerd in hun werk.

Tala ziet een belangrijke rol weggelegd voor zichzelf en andere jongeren. “Voor het eerst van mijn leven mag ik deelnemen aan verkiezingen en ik vind het geweldig om van dat recht gebruik te kunnen maken. Als jongeren een meerderheid in de lokale besturen zouden hebben, of in het parlement, dan kunnen we veel veranderen.”

De werkloosheid onder Palestijnse jongeren is groot, ook Tala heeft sinds haar afstuderen nog geen baan kunnen vinden. Ze wil daarin, samen met andere politiek actieve jongeren, verandering brengen. “Er moeten wetten komen die de kans op werk voor jongeren vergroten, die zorgen voor gelijke kansen als het gaat om banen en posities waarvoor nu alleen een beperkte groep mensen in aanmerking komt. We willen meer vrijheid om ronduit te zeggen waar we in geloven, om te zeggen wat we denken, om onze regering te bekritisseren en aan te zetten tot verbeteringen.”

Tala weet uit eigen ervaring hoe belangrijk het is om als jongere en als vrouw, gesteund en getraind te worden. “Met PCPD was ik bij

Wat doet PAX in Area C?

PAX steunt in Area C de gemeenschappen van vijf Palestijnse dorpen, gelegen in de South-Hebron Hills. Centraal staat daarbij het vergroten van de veerkracht en de weerbaarheid van de inwoners via zogenoemde *Protection Groups*. Deze beschermingsgroepen zetten zich in voor burgerrechten en praktische, lokale zaken. Ze vormen een afspiegeling van de lokale bevolking en worden vaak geleid door vrouwen. Ook jongeren zijn daarin zeer actief. Dit in tegenstelling tot de gevestigde lokale besturen, waarin veelal (oudere) mannen zitting hebben.

PAX ondersteunt de groepen met trainingen o.a. ter voorbereiding van deelname aan lokale bestuursverkiezingen om het aandeel van vrouwen en jongeren daarin te vergroten. PAX steunt de groepen ook bij het realiseren van sociaal belangrijke projecten zoals het overkappen van een kinderspeelplaats, de aanleg van een toegangsweg naar een hoofdweg en het opknappen van een dokterspost.

vergaderingen met politici. In het begin was ik verlegen en stelde nooit vragen, maar na een aantal trainingen en door meer te lezen, ben ik mij sterker en zekerder gaan voelen en nu stel ik vragen en geef presentaties in vergaderingen met beleidsmakers. Ik

‘Als jongeren een meerderheid zouden hebben, dan kunnen we veel veranderen’

sta voor groepen jongeren en spreek mensen op straat. Ik discussieer, geef mijn mening en stel vragen zonder angst of twijfel. Ik hoop dat veel jonge vrouwen mijn belangstelling zullen delen en ik wil ze graag aansporen om mee te doen.” ♦

Foto: Nils Carstensen

Vrouwen discussiëren tijdens een vergadering van de beschermingsgroep in Birin.

Ik steun PAX

Victor Veen, Bussum, PAX donateur sinds 2008

Victor Veen was ruim 33 jaar leerkracht op een basisschool en hij begeleidde 11 jaar lang jeugdgroepen in religieus verband. Hij ontwikkelde een compleet lesprogramma 'vredesopvoeding' voor de basisschool. De afgelopen jaren gaf Victor als vrijwilliger/kritische lezer opbouwende input voor het PAX Magazine. Victor is betrokken bij een mannenkoor een gemengd koor en is organist.

"Vanuit mijn verbondenheid met het Apostolisch Genootschap wil ik vredegericht omgaan met mijn medemens. Vrede gaat ook over sociaal emotionele

opvoeding. Hoe ga je om met ruzie, vriendschappen, eenzaamheid? Op 4 en 5 mei voerden we op school ingrijpende gesprekken over de waarde van vrede. Vrede begint thuis. Het is een uitdaging om dit ideaal levend te houden. Voor mij zijn de vredeswerkers in conflictgebieden, de PAX-collega's, een bron van inspiratie. Ik voel me zeer verbonden met de missie van PAX. Vrede moet je niet aan het toeval overlaten. Daar heb je krachtige mensen voor nodig. Vrede is een activiteit, een proces. We moeten voorwaarden scheppen voor vrede. Het is ook een groeiproces op mentaal niveau. Ik heb de behoefte om iets blijvends na te laten. Daarom heb ik PAX opgenomen in mijn testament. Ik wil PAX vanuit de grond van mijn hart aanmoedigen." ♦

Laat na voor vrede

Wist u dat u PAX ook in uw testament kunt opnemen? Vraag gratis onze brochure met tips en advies aan bij Marlou van Campen, fondsenwerver major donors en nalatenschappen vancampen@paxvoorvrede.nl 06-48 98 14 91.

Draag bij aan ons werk in Zuid-Soedan en reis online mee!

Ruim twee miljoen mensen hebben Zuid-Soedan moeten ontvluchten sinds het begin van de burgeroorlog in 2013. Ondanks het vredesakkoord uit 2018 lijdt de bevolking nog altijd onder het buitensporige geweld tussen rivaliserende bevolkingsgroepen. Ontvoeringen van vrouwen en kinderen, (seksueel) geweld en plunderingen zijn er aan de orde van de dag. Maar er is ook hoop.

Onlangs maakte Zuid-Soedan bekend het parlement te ontbinden en een nieuw parlement te vormen. Dat is goed nieuws, want een nieuw parlement kan de stabiliteit in het land vergroten. Voor PAX hét moment om een krachtig geluid te laten horen en in gesprek te gaan met de overheid voor een veilig en vreedzaam Zuid-Soedan. PAX werkt samen met de nationale raad van kerken en lokale kerkleiders die grote invloed hebben op het dagelijkse leven van Zuid-Soedanezen én op de politiek.

Reis met ons mee - bij een gift van 2500 euro:

- Draagt u bij aan vredeswerk in Zuid-Soedan
- Reist u (3 keer per jaar online) met ons mee langs diverse PAX-projecten. U ontmoet sprekers zoals **Mpho Tutu** (spreker, publicist, voorganger en dochter van bisschop Desmond Tutu) en **Bisschop Paride Taban** (Kuron Peace Village).
- Ontvangt u een uitnodiging voor een **verbindend diner** op 4 feb 2022, de VN-dag van menselijke broeder- en zusterschap. Spiritueel soulfood gegarandeerd.

Alle informatie: www.paxvoorvrede.nl/zuidsoedan

"Exclusiviteit is nooit liefdevol. Als mensen gehoord worden, kunnen ze uit de cirkel van wraak stappen. De manier om uit die vicieuze cirkel te stappen is door de cirkel van vergeving binnen te stappen."

Mpho Tutu, spreker, publicist, voorganger en dochter van bisschop Desmond Tutu.

Op reis
met...

Joris van de Sandt

PAX werkt in conflictgebieden in vier werelddelen. Door dit internationale werk reizen sommige PAX-medewerkers geregeld. Vanwege de coronapandemie werd dit stukken minder, maar soms kon het niet anders. Zo ook in het geval van Joris van de Sandt die naar Colombia ging in maart.

“Reizen in deze tijd heeft veel om het lijf. Je moet van tevoren testen. Dat is in Nederland makkelijk, in Colombia niet, er zijn daar minder medische centra waar dat kan. En ik was nerveus dat ik daar ziek zou worden. Begin maart liepen de besmettingen in Colombia terug, dus toen kon ik erheen. Ik heb goed opgepast en veel Colombianen zijn zorgvuldig. Ze hebben weinig vertrouwen in overheid, wat er daar juist in resulteert dat ze mondkapjes dragen en steeds hun handen ontsmetten. Ik heb daar geen coronasceptici gezien. Anderzijds is niet iedereen in de positie om zich afdoende te beschermen. We kunnen niet alles digitaal bespreken. Het is belangrijk voor werkverhoudingen en wederzijds begrip om elkaar af en toe echt te zien. Veel gaat op basis van vertrouwen, en niet alle Colombianen vertrouwen de elektronische communicatie, bang om gehackt te worden. Niet verwonderlijk, want laatst was er een groot af luisterschandaal waarvan ook mensenrechtenverdedigers slachtoffer waren. Ik haal zelf inspiratie uit reizen, het brengt vreugde de mensen daar te zien. Via Skype en de telefoon ben je altijd ter zake. De ontspanning valt weg. Je kunt niet met ze eten, lachen, en dat is wel nodig. Juist die gesprekken zijn inspirerend. Er zijn op dit moment, 20 mei, grote protesten gaande in Colombia, waar de politie met grof geweld op reageert. Het protest begon als reactie op belastinghervormingen die de ‘gewone man en vrouw’ hard zouden treffen. Maar het is meer dan dat. Het vredesakkoord dat na meer dan een halve eeuw strijd is getekend, wordt niet voldoende uitgevoerd door de rechtse regering. Doordat de overheid de afspraken over sociaaleconomische investeringen in voormalige conflictgebieden niet nakomt en de politie en het leger terugtrekt uit geïsoleerde, rurale gebieden, neemt daar het draggerelateerde geweld toe. Dat is bruto geweld waarbij de ene na de andere sociale leider wordt vermoord. De regering is nu impopulair, hopelijk leidt dat ertoe dat president Duque snel of bij de verkiezingen van volgend jaar wordt vervangen door een president die minder conservatief is en de vrede een warm hart toedraagt.” ♦

Paspoort

Naam: Joris van de Sandt

Leeftijd: 48 jaar

Nationaliteit: Nederlands

Geboorteplaats: Geldrop

Woonplaats: Maastricht

Heeft gewoond in: Amsterdam, Quetzaltenango in Guatemala, Popayán en Jambaló (inheems reservaat) in Colombia, Kribi in Kameroen

Reist met: vliegtuig, kleine vliegtuigjes, lange reizen over land, soms achter op de motor, of in de boomstamkano

Neemt altijd mee: mondkapjes in overvloed, gel voor de handen, goed boek, deze keer ‘De Geheugenrover’ van Michael Jacobs over dementie en Colombia

Onafscheidelijke reisgenoot: iPhone met oortjes en rustgevende muziek